IL-BIRGU U L-"CASTRUM MARIS" FIZ-ZMINIJIET TAN-NOFS TARDIVI - (1)

Minn MARIO BUHAGIAR,
B.A. Hons. (Lond.), M. Phil. (Lond.)

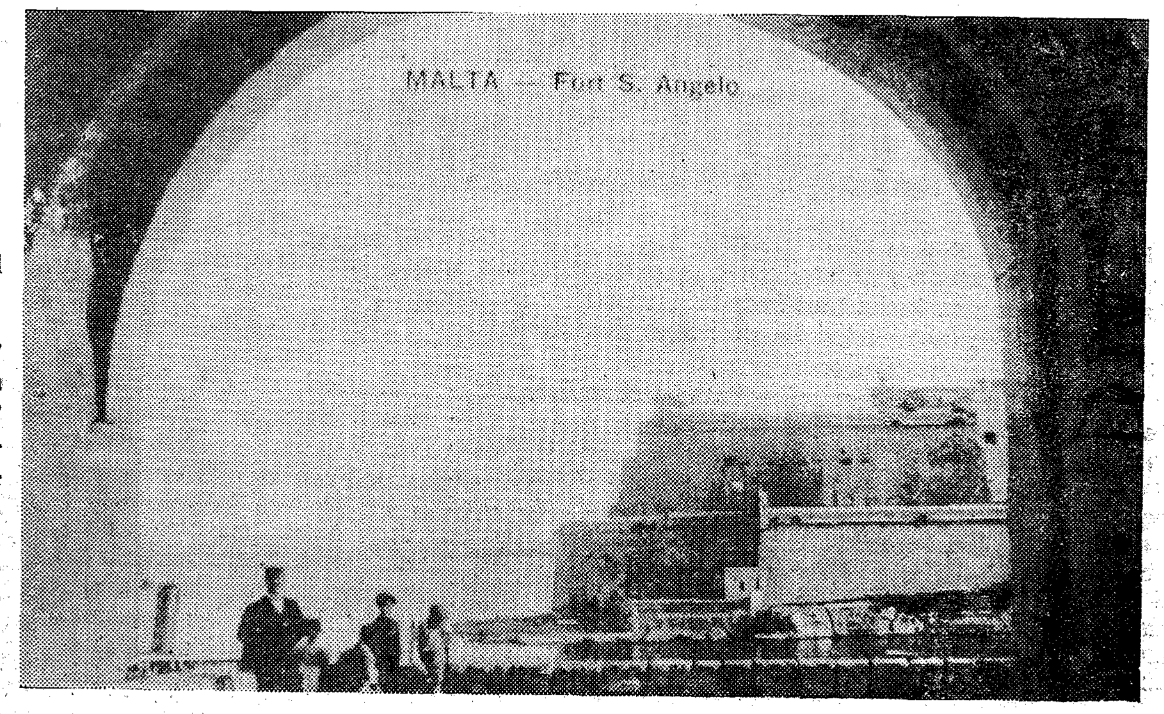

Il-"Castrum Maris" jew, kif kien magħruf minn żmien il-Kavallieri 'l hawn, il-Kastell Sant' Anġlu, kif jidher f'kartolina antika ta' l-ewwel snin tas-seklu 20. Mill-"Castrum Maris" ta' qabel l-1530 ma fadal kważi xejn għajr xi ftit elementi strutturali speċjalment fid-dar tal-Kastellan (Captain's House) u fil-Kappelli tan-Nativita' (li hi mħaffra fil-blat) u ta' Sant'Anna fin-naħa ta' fuq tal-kastell.

(Test ta' konferenza mogħtija lill-"Vittoriosa Historical and Cultural Society" nhar it-3 ta' Ġunju, 1985)

Matul iż-żmenijiet tan-nofs tardivi l-Gżejjer ta' Malta u Għawdex kienu jgħixu ħajja li fil-maġġja tagħha kienet fuq kollox agrikola (1). Il-biża' ma taqta' xejn ta' ħbit minn fuq il-baħar gerrxet lin-nies mix-xtut u wasslet għat-tnissil ta' għadd ta' komunitajiet żgħar imxerrdin 'l hawn u 'l hemm fil-kampanja. Għadd kbir minn dawn il-komunitajiet (bħal Ħal Resqun, Ħal Kaprat, Ħal Dragu, Ħal Pessa u oħrajn) biż-żmien spiċċaw fix-xejn, waqt li oħrajn kibru u stagħnew u mal-mixja tas-snin żviluppaw fl-irħula mdaqqsa li nafu llum (2). Għal mijiet ta' snin sa l-1530, meta l-Kavallieri ta' San Ġwann waqqfu fostna l-kunvent tagħhom, kien hawn f'Malta lokal wieħed biss mibni fuq xtut il-baħar. Dan kien il-Port ċkejken tal-Birgu, imkennen għall-irdoss tas-swar tal-Castrum Maris, l-aktar fortifikazzjoni b'saħħitha li kellha Malta fiż-Żmenijiet tan-Nofs, li bħal sentinella kien igħasses l-ibħra tal-Port il-Kbir (3).

Il-Birgu kien iċ-ċentru waħdani ta' attivita' kummerċjali u l-irġiel tal-post, kuntrarjament għall-bqija tal-Maltin, kienu jgħajxu l-familja jew billi jingaġġaw bħala suldati mal-Kastellan (jiġifieri l-kmandant tal-**Castrum Maris**) jew inkella mill-piraterija jew xogħol ieħor fuq il-baħar. Oħrajn aktarx kienu jdabbruha mhux ħażin billi jaħdmu ta' kurdara, jew ta' qlafat jew inkella billi jmiddu għonqhom għal xi xogħol ieħor li wieħed kien jistenna li jsib f'port żgħir.

NUQQAS TA' TAGĦRIF

L-isfortuna hi li dwar il-ħajja tan-nies tal-Birgu qabel l-1530 ma nafu tista' tgħid xejn. Dan in-nuqqas ta' tagħrif jiftaħ il-bieb beraħ għall-konġetturi u spekulazzjonijiet li ħafna drabi jkunu msejsa fuq pedamenti dgħajfa. Bis-saħħa tal-ħidma seminali ta' medjevalisti tal-kalibru ta' Henri Bresc, Anthony Luttrell u Godfrey Wettinger, li wettqu xogħol ta' riċerka fundamentali f'arkivji Maltin u barranin (speċjalment dawk Sqallin), (4) l-istudjuż ta' l-istorja llum jista' jirrikostruwixxi b'mod ftit jew wisq dettaljat ħafna mill-intriċċi tal-ħajja soċjali, reliġjuża u politika ta' l-Imdina u ta' l-irħula fis-seklu 15 u fl-ewwel tletin sena ta' dak ta' warajh, imma dwar il-Birgu t-tagħrif miksub huwa, sa issa, ftit wisq. Ir-raġuni hi li l-Birgu, minħabba r-rabtiet tiegħu mal-Kastellan tal-Castrum Maris, kien igawdi miżura konsiderevoli ta' indipendenza mill-ġurisdizzjoni ta' l-Universita' ta' l-Imdina u għalhekk ftit li xejn niltaqgħu ma' riferenzi għan-nies tal-Birgu fir-reġistri ta' l-Universita' merfugħa fl-arkivji tal-Bibljoteka Nazzjonali u tal-Katidral ta' l-Imdina.

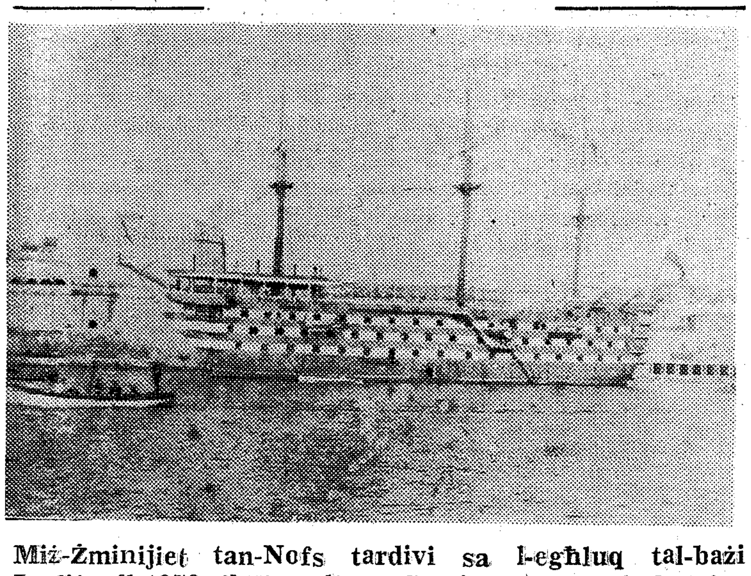

Miż-Żminijiet tan-Nofs tardivi sa l-egħluq tal-bażi Ingliża fl-1979, il-Kastell ta' Sant'Anġlu kien l-għassies prinċipali tal-Port il-Kbir u għad-dell tas-swar tiegħu sorġew il-flotot ta' l-aqwa potenzi navali tal-Mediterran. F'dan ir-ritratt storiku meħud għall-ħabta ta' l-aħħar snin tas-seklu 19 jidher il-bastiment famuż H.M.S. Hibernia li l-pulena kbira tiegħu kienet għal żmien twil, sa l-1972, issebbaħ id-daħla tal-Forti. Illum din il-pulena hija waħda mill-attrazzjonijiet tal-port navali ta' Portsmouth, fl-Ingilterra.

Kemm dan huwa nuqqas ta' min jitħassru joħroġ b'mod enfatiku mill-kitba ta' Wettinger li ssawwar quddiem għajnejna tila mżewwqa tal-ħajja ta' kuljum tal-Maltin ta' barra l-Birgu, ta' ħames mitt sena ilu, fil-ferħ u d-dwejjaq, fl-imħabba u l-mibgħeda, fil-qdusija u fil-fraġilita' umana (5). Il-listi tal-Milizja u ta' l-Angara ta' l-1419-20 u ta' madwar l-1480 jipprovdulna saħansitra l-ismijiet ta', tista' tgħid, l-irġiel kollha b'saħħithom ta' l-irħula, ta' bejn is-sittax u l-ħamsa u sittin sena (6). Studju intensiv tar-reġistri ta' l-epoka li għadhom jeżistu fl-Arkivji Notarili tal-Belt u f'dawk ekkleżjastiċi tal-Katidral ta' l-Imdina, kif ukoll (u speċjalment) fl-**Archivio di Stato** ta' Palermo (7) jista' forsi, biż-żmien, jipprovdi l-informazzjoni meħtieġa; imma sa issa jkollna nikkontentaw irwieħna bil-ftit materjal li għandna għad-dispożizzjoni tagħna u nippruvaw ninterpretawh mill-aħjar li nistgħu.

IL-KWISTJONI TAL-KURSARI U TA' L-ARMI

Ħaġa li għandna dejjem inżommu quddiem għajnejna hija l-fatt li, minħabba l-qagħda tiegħu fuq waħda mill-friegħi tal-Port il-Kbir, il-Birgu kien ċentru ta' influwenza barranija. In-nies tal-Birgu — li perċentaġġ sustanzjali minnhom aktarx kienu frustieri — kienu, għaldaqstant, anqas maqtugħin mill-bqija ta' l-Ewropa min-nies ta' l-Imdina u ta' l-irħula.

Waqt li l-Imdina kienet iċ-ċittadella ta' l-interessi tan-nobbilta' Maltija, il-Birgu u l-Kastell tiegħu kienu, għal żmien twil, rokkaforti tas-setgħa tal-Kuruna ta' Sqallija u tal-ħakkiema fewdali. Hu magħruf li fost in-nies tal-Birgu kien hemm għadd ta' suldati merċenarji li setgħu jintużaw kontra l-Maltin f'każ ta' bżonn (8). In-numru ta' dawn is-suldati jidher li kien wieħed konsiderevoli fis-snin 1375-1398 (9).

Ix-xwieni ta' kursari Nsara-Ġenoviżi, Sqallin, Katalani u oħrajn, kienu, barra minn dan, ta' sikwit isorġu għad-dell tal-**Castrum Maris** jew biex issirilhom xi tiswija jew inkella biex jieħdu l-ilma u jixtru proviżjon qabel ma jsalpaw għall-**corso.** Oħrajn kienu saħansitra jiġu armati fil-port tal-Birgu. Din il-kwistjoni tal-kursari u l-armi kienet għajn ta' tħassib kemm għall-Universita' ta' l-Imdina kif ukoll għall-Viċire ta' Sqallija, kif tixhed ittra li l-kurja viċirejali ndirizzat lill-uffiċjali tal-Kunsill Popolari u lill-poplu Malti in ġenerali nhar it-2 ta' Diċembru, 1440. L-ittra ġiet ippreżentata nhar l-4 ta' Jannar, 1441 (10).

Il-permess lill-kursari biex jarmaw fil-Port ta' Malta ġie miċħud fl-1449 (11), imma mid-dehra din l-ordni ftit li xejn serviet ta' deterrent. Il-kursari xorta waħda baqgħu jużaw il-Birgu bħala bażi, u fl-1460 il-Maltin ipprotestaw kontra l-kursari Aragoniżi li kienu ħaduha drawwa jużaw il-forza biex jingaġġaw qaddiefa Maltin fuq ix-xwieni tagħhom (12). Imma mhux il-kursari kollha kienu barranin. Ħafna mill-familji ewlenin ta' Malta, bħal dik ta' De Nava, kellhom ukoll ix-xwieni tagħhom (13). Il-piraterija, u speċjalment il-**guerra di corso**—li kellha l-barka tal-Gvern Aragoniż — kellhom l-importanza tagħhom fl-ekonomija Maltija, u mid-dehra kien hemm għadd ġmielu ta' rġiel, anki mill-irħula, li tħajru jittantaw xortihom bħala ipup tal-baħar. Kien hemm il-biża' li l-agrikoltura setgħet tbati, u fl-1440 il-kursari barranin ġew imwiddba milli jimpjegaw baħħara Maltin (14).

(ikompli)

REFERENZI:

1. L-ekonomija agrikola tal-Gżejjer Maltin qabel l-1530 ġiet studjata minn G. Wettinger, "Agriculture in Malta in the late Middle Ages", **Proceedings of History Week 1983** (ed. M. Buhagiar), Malta 1982, 1-48.

2. Għal studju fil-fond ta' dan is-suġġett ara G. Wettinger, "The Lost Villages and Hamlets of Malta", **Medieval Malta — Studies on Malta before the Knights**

(Ikompli fil-paġna 11)

IL-BIRGU U L-"CASTRUM MARIS" FIZ-ZMINIJIET TAN-NOFS TARDIVI

(JAQBAD MILL-PAĠNA 7)

(ed. A. Luttrell), London 1975, 181-216. Għal analiżi dettaljata ta' wieħed mill-komunitajiet li spiċċaw fix-xejn ara **Hal Millieri: A Maltese Casale, Its Churches and Paintings"** (ed. A. Luttrell), Malta 1976.

3. Ir-raħal tal-Mellieħa li kien ukoll qrib il-baħar aktarx li ġà kien abbandunat fl-ewwel għoxrin sena tas-seklu 15: ara G. Wettinger, **Lost Villages** u "The Militia List 1419-20. A new starting point for the study of Malta's Population", **Melita Historica,** Vol. no. 2 (1969), 80-106, u M. Buhagiar, "Il-Parroċċa tal-Mellieħa fiż-żminijiet tan-Nofs", **Programm Festa Marija Bambina, Mellieħa,** 1984, 6-7.

4. Il-ktieb bażiku għall-istudju medjevali Malti hu **Medieval Malta, op. cit.** Dan il-ktieb editjat minn A. Luttrell u ppubblikat mill-British School at Rome, huwa ġabra ta' studji minn speċjalisti Maltin u barranin (fosthom A. Luttrell, G. Wettinger, H. Bresc, G. Cassar-Pullicino, T.S. Brown, M. Buhagiar u oħrajn) li jolqtu l-aspetti diversi tal-ħajja Maltija f'dan il-perijodu. Bresc, Wettinger u Luttrell ippubblikaw ukoll diversi studji speċjalizzati f'rivisti akkademiċi Maltin u barranin u pparteċipaw f'konferenzi u laqgħat ta' studji medjevali. Wieħed ma jridx jinsa wkoll, f'dan ir-rigward, il-kontribut tal-professur Taljan Roberto Valentini li, qabel l-aħħar gwerra ppubblika numru ta' studji ta' validità xjentifika fl-**Archivio Storico di Malta.**

5. Ara speċjalment: "The Village of Hal Millieri: 1419-1530" f'**Hal Millieri, op. cit.,** 36-38; "Honour and Shame in Late Fifteenth Century Malta, "**Melita Historica,** viii no. 1 (1980) 65077, "A Gold Hoard of 1525", **Melita Historica** VII no. 1 (1976), 25-33, "Burials in Maltese Churches: 1419-1530's", **Hyphen** IV no. 2 (1984), 39-45 u ħafna oħrajn.

6. G. Wettinger, **The Militia List, op. cit.,** u "The Distribution of Surnames in Malta in 1419 and the 1480's", **Journal of Maltese Studies,** no. 5 (1968), 25-48.

7. Dwar l-**Archivio di Stato** ta' Palermo ara G. Wettinger "The Archives of Palermo and Maltese Medieval History: A First Report", **Proceedings of History Week 1982** (ed. M. Buhagiar), Malta 1983, 59-68.

8. Għad-dettalji ara H. Bresc, "The 'Secrezia' and the Royal Patrimony in Malta: 1240-1450", **Medieval Malta,** 138-139 u "La Milizia e le Torri antiche di Malta", **Archivium Melitense** IV no. 2 (1920).

9. H. Bresc, **The Secrezia,** 138.

10. Bibljoteka Nazzjonali, Univ. 4, doc. 11. Dan id-dokument kien ġie ppubblikat minn R. Valentini fl-**Archivio Storico di Malta,** viii (1937), 482. Ara wkoll G. Wettinger, **Lost Hamlets,** 201 u r-referenzi li jagħti.

11. A. Luttrell, "Approaches to Medieval Malta", **Medieval Malta,** 58.

12. Ara d-dokumenti ppubblikati minn R. Valentini, **Archivium Storico di Malta,** VIII 75, 482, 492-493; X, 62-63.

13. A. Luttrell, "Approaches", 58.

14. **Ibid.**